

**ОСВІТЯНСЬКЕ
КРАЄЗНАВСТВО:
ІСТОРІЯ, ТЕОРІЯ
ТА МЕТОДОЛОГІЯ**

АРХІВНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ШКІЛЬНОГО КРАЄЗНАВСТВА У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ (20–30-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ)

У статті розкрито архівну базу дослідження розвитку шкільного краєзнавства у загальноосвітніх навчальних закладах України у 20–30-х роках ХХ століття, проаналізовано маловідомі та невідомі документи Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України.

Ключові слова: шкільне краєзнавство, розвиток, загальноосвітні навчальні заклади, краєзнавчий рух, навчально-виховний процес.

У вдосконаленні навчально-виховного процесу загальноосвітніх навчальних закладів важливу роль відіграє творче переосмислення і використання історико-педагогічного досвіду виховання і навчання, пошук шляхів розвитку української школи. Особливе значення має досвід 20–30-х років ХХ століття: запровадження у трудових школах комплексної системи навчання, в основу якої було покладено краєзнавство як концептуальну ідею побудови навчально-виховного процесу; підготовка вчителів до краєзнавчої роботи в школі; створення навчально-методичної літератури з краєзнавства.

Аналіз історико-педагогічної літератури, архівних матеріалів показує, що виховання і навчання дітей на краєзнавчій основі мало вагоме значення у навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів України у зазначений період. Адже мета вивчення краєзнавства полягає у пробудженні у дітей любові до рідного краю, активності, вихованні відповідальності, формуванні дослідницьких умінь.

Проблему розвитку шкільного краєзнавства у своїх наукових розвідках вивчали такі сучасні дослідники як В. Бугрій, Г. Дем'янчук, Б. Дем'янчук, А. Дем'янчук, Н. Рудницька, М. Соловей, О. Сухомлинська та ін.

Мета статті – проаналізувати архівну базу дослідження розвитку шкільного краєзнавства у загальноосвітніх навчальних закладах України у 20–30-х роках ХХ століття.

У контексті здійснення історико-педагогічних досліджень необхідним є аналіз та об'єктивна оцінка маловідомих і невідомих архівних матеріалів.

Аналіз шкільного краєзнавства у навчально-виховному процесі 20–30-х років ХХ століття значною мірою базується на архівних джерелах та маловідомих матеріалах. У процесі дослідження означеної проблеми нами було проаналізовано документи та матеріали 166 фонду Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України).

Фонд 166 – «Народний комісаріат освіти Української РСР» ЦДАВО – містить справи, які висвітлюють розвиток та становлення шкільного краєзнавства в Україні, а саме: постанови та матеріали керівних органів про школу, комплексні програми, підготовку вчителя до краєзнавчої роботи, роботу Українського комітету краєзнавства та його діячів тощо.

У справі «Положення і тимчасове положення про Єдину трудову школу УСРР і оплату праці шкільних робітників. Штатні розписи відділів Наркомосу та вимогові відомості на видачу зарплати співробітникам загального і шкільного відділів за квітень-травень 1919 року. Списки середніх шкіл України по тарифних поясах» (оп. 1, спр. 26) (1919) цього ж фонду зберігається Положення і Тимчасове положення про єдину трудову школу УСРР, в яких визначені основні засади створення та існування єдиної трудової школи. Вказуються головні прикмети нової школи – створення безкоштовної та обов'язкової загальної освіти для всіх дітей обох статей; повне здійснення засад єдиної трудової школи з викладанням рідною мовою; спільне навчання хлопчиків і дівчаток; вільна, позбавлена будь-якого релігійного впливу школа; тісний зв'язок навчання з вироб-

ничю роботою, підготовка всебічно розвиненої особистості. У документах справи «Учбові плани, програми і проекти програм середніх учбових закладів та пояснюючі записки до них. Списки літератури, рекомендованої для самостійного читання та учбових наочних приладь для шкіл» (оп. 1, спр. 317) цього ж опису зберігаються навчальні плани, програми, проекти програм середніх навчальних закладів та пояснювальні записки до них, а саме: програма з природознавства для I концентру; програма з суспільствознавства для 7-го класу єдиної трудової школи; пояснювальна записка до проекту програм зі світознавства («мироведення»); орієнтовні програми з природознавства для єдиної трудової школи I ступеня; пояснювальна записка до плану і програми викладання на I-му ступені єдиної трудової школи; тези до програм з батьківщинознавства («родиноведення»).

Матеріали про підготовку та проведення Всеукраїнського з'їзду з краєзнавства у місті Києві, Першого з'їзду з вивчення продуктивних сил та народного господарства України та проекти положення до нього містяться у справі цього ж фонду – «Матеріали про підготовку та проведення I Всеукраїнського наукового конгресу, з'їзду Російської асоціації фізиків, Всеукраїнського з'їзду по краєзнавству в м. Києві, Всесоюзного з'їзду астрономів в м. Харкові, з'їзду по вивченню продуктивних сил і народного господарства України та проекти положення про I-й з'їзд у справі вивчення продуктивних сил та народного господарства України, I Всеукраїнський науковий конгрес, протоколи, звіти організаційних комітетів, доповідні записки, програми, кошториси та пояснюючі записки до них. Список членів II з'їзду російської асоціації фізиків в м. Києві» (оп. 2, спр. 450). 3-поміж документів знаходимо пояснювальну записку до кошторису витрат з організації і скликання Першого Всеукраїнського з'їзду з краєзнавства в м. Києві (квітень 1924); в інформаційному листі повідомлялося про проведення 1921 року в Москві I Всеросійської конференції наукових організацій, які працювали над вивченням рідного краю і, зокрема, зазначалося, що «... на конференцію була пригласена и Украинская Республика, но представители Украины почему-то не прибыли на Конференцию»; Бюлетень № 2 організаційного комітету зі скликання з'їзду з вивчення продуктивних сил та народного господарства містить відомості про дату проведення цього з'їзду – 23 вересня 1924 року та список доповідей.

Декрет Раднаркому Української соціалістичної радянської республіки від 13 червня 1921 року

про забезпечення культурно-освітніх і навчально-виховних закладів приміщеннями та листування з центральними та місцевими радянськими організаціями та установами про відкриття в селах України трудових шкіл, забезпечення їх приміщеннями, вчителями та підручниками міститься у справі «Декрет Раднаркому УСРР від 13 червня 1921 р. про забезпечення культурно-освітніх і учбово-виховних установ приміщеннями. Листування з центральними та місцевими радянськими організаціями та установами про відкриття в селах України трудових шкіл, забезпечення їх приміщенням, викладачами та підручниками» (оп. 2, спр. 513). У справі «Циркуляр Головоцвиху при Наркомосі УСРР про надсилання губсоцвихами шкільних програм і учбових планів та додатки до нього» (оп. 2, спр. 1613) цього ж опису вміщено Циркуляр Головоцвиху про необхідність надіслати губсоцвихами шкільні програми і навчальні плани. З метою забезпечення контролю Головоцвиху пропонував у короткий термін надіслати у Відділ єдиної школи по одному примірнику шкільних програм та навчальних планів, розроблених місцевими Відділами народної освіти з 1917 року (якщо такі є). Пропонувалося надсилати ті програми, які мають більш або менш самостійний характер та не відтворюють програми Наркомосу.

Відомості про підготовку, скликання та проект положення Всеукраїнського з'їзду з краєзнавства; склад президії Українського комітету краєзнавства; про широке залучення студентства до краєзнавчої роботи, створення та затвердження положення студентського Бюро краєзнавства у м. Харкові; про утворення краєзнавчого осередку на Чернігівщині, а саме Чернігівського Інституту краєзнавства; Положення про перепідготовку працівників освіти соцвиху та протоколи засідань Центрального бюро з перепідготовки вчителів, на яких розглядалися основні питання з цього приводу зберігаються у справі «Протоколи студентських організацій, звіти про роботу, кошториси на утримання та інші матеріали Українського комітету краєзнавства. Список особистого складу» (оп. 3, спр. 406) (1923–1925 рр.).

У справах 4 опису – «Листування з ВУЦВКом про організацію та стан учбових закладів, перепідготовку учителів, друкування та розповсюдження книг та з інших питань народної освіти» (оп. 4, спр. 42), «Положення, інструкції, обіжники та тези доповідей про організацію роботи по перепідготовці робітників освіти» (оп. 4,

спр. 956), «Інструкції, протоколи, програми, плани та інші матеріали по перепідготовці робітників політосвіти та соцвиховання» (оп. 4, спр. 957), «Матеріали по організації перепідготовки робітників освіти (постанови, обіжники, програми, плани)» (оп. 4, спр. 958), «Матеріали про організацію курсів по перепідготовці медперсоналу (обіжники, виписки з протоколів, кошториси, звіти, відомості, листування)» (оп. 4, спр. 960), «Доповідь про роботу Центрального бюро перепідготовки робітників освіти; листування з губвідділами наросвіти про стан перепідготовки та списки літератури з цього питання» (оп. 4, спр. 961), «Листування з видавництвами про надсилку та розподіл літератури для організації роботи по перепідготовці робітників освіти» (оп. 4, спр. 962) (1924) – містяться програми, матеріали про перепідготовку працівників освіти та видання підручників для трудових шкіл. Так, у цих справах розкривається організація та проведення широкої кампанії з перепідготовки вчителів: описується робота з перепідготовки працівників освіти у Житомирі та у Житомирському регіоні; розкривається перепідготовка вчителів у 1923 р.; положення, інструкції, обіжники та тези доповідей про організацію роботи з перепідготовки; інструкції, протоколи, програми, плани та інші матеріали по перепідготовці працівників соціального виховання; описано роботу та подано програму районних курсів з перепідготовки; розміщено Положення про Центральне Бюро з перепідготовки робітників освіти та його циркулярні листи; матеріали про організацію курсів з перепідготовки педперсоналу (виписки з протоколів, кошториси, звіти, відомості, листування); доповіді про роботу Центрального Бюро з перепідготовки та листування з губвідділами народної освіти про стан перепідготовки; листування з видавництвами про розсил та розподіл літератури для організації роботи з перепідготовки.

Навчальні програми для сільських семирічних шкіл; проекти комплексних програм для I та II концентрів сільської семирічної трудшколи; пояснювальна записка до колонки «Природа»; проекти програм, комплексні програми I концентру приморського міста, розроблені Одеським кабінетом соціального виховання представлені у справах 4 опису – «Учбові програми для сільських семирічних шкіл» (оп. 4, спр. 351) та «Проекти учбових програм перших 4-х років навчання чотирьохрічних та семирічних шкіл» (оп. 4, спр. 352).

Справа «Листування з губвідділами народної освіти про видання підручників та забезпечення ними шкіл, українізацію апарату, роботу секцій міськрад по народній освіті та надсилку звітності» цього ж фонду містить листи губвідділів народної освіти, в яких висвітлюється інформація про видання підручників та забезпечення ними шкіл соцвиху (оп. 4, спр. 75) (1924). З метою забезпечити контроль над виданням навчальної літератури для закладів соціального виховання і максимального узгодження її з навчальним планом, розробленим Головоцвухом, всім Губоно пропонувалося утриматися від видання будь-яких навчальних книг на місцях. Рукописи навчальних книг, написаних працівниками освіти та затверджені до видання Губоно, мали завчасно бути надіслані для розгляду до Науково-педагогічного комітету Головоцвиху. Книги, які одержували схвалення та рекомендацію до друку, передавалися Державному видавництву України, яке за дорученням Головоцвиху мало друкувати навчальні книги на 1924–1925 навчальний рік у достатній кількості, тобто для повного забезпечення шкіл.

Справа «Листування з ВРНГ УРСР про скликання з'їзду по вивченню продуктивних сил і народного господарства України та встановлення розміру господарських стипендій, що повинні вноситись промпідприємствами» (оп. 4, спр. 59) (1924 р.) містить відомості про підготовку з'їзду з вивчення продуктивних сил та народного господарства України, в одному з листів Наркомос прохав розглянути проект Положення про зазначений з'їзд.

У 6 описі нашу увагу привернули справи, матеріали яких прямо чи опосередковано торкалися краєзнавчої роботи. Справа, до якої входять «Протокол засідання ініціативної групи про заснування в м. Могилів-Подільському Краєзнавчого товариства та музею, листування з Могилів-Подільським окрвиконкомом і окрінспектурою по цьому питанню. Статут Могилів-Подільського окружного краєзнавчого товариства» (оп. 6, спр. 2281) (1928) містить протокол засідання ініціативної групи про заснування у м. Могилів-Подільському краєзнавчого товариства та музею, ділове листування з Могилів-Подільським окрвиконкомом і окрінспектурою про потребу створення товариства, статут Могилів-Подільського окружного краєзнавчого товариства.

Справа «Випис з протоколу засідання Президії Укрнауки, постанова Луганського окрз'їзду рад XI скликання та доповідна записка Донецького інституту народної освіти про організацію при інституті

краєзнавчої науково-дослідної кафедри по вивченню Донбасу. Протоколи Організаційної комісії по заснуванню цієї кафедри» (оп. 6, спр. 4615) (1926 р.) включає доповідну записку Донецького інституту народної освіти про створення при інституті краєзнавчої науково-дослідної кафедри з вивчення Донецького краю та протоколи організаційної комісії з приводу заснування цієї кафедри.

Справа «Звіт Остерського наукового товариства краєзнавства про його діяльність за 1925–1927 роки. Листування з Харківським науковим товариством ВУАН, Музеєм Слобідської України ім. Сковороди, Роменським окружним виконкомом про асигнування коштів на видання краєзнавчого опису Полтавщини та надсилку матеріалів щодо краєзнавчої роботи» (оп. 6, спр. 8590), що крім зазначених у переліку матеріалів містить дозвіл на друк історико-бібліографічної монографії «Преса Поділля» Вінницької Філії Всенародної бібліотеки України, яка була «дуже цінним виданням та зразком не лише у бібліографічній роботі, а й у краєзнавчій»¹; прохання Маріупольської окружної інспектури освіти про виділення паперу для друкування краєзнавчого збірника «Природа Маріупольщини».

Справа «Листування з Центральним Бюро краєзнавства Наркомосу РСФРР, Українським краєзнавчим комітетом про збір матеріалів і відомостей для другого видання краєзнавчого довідника та рекомендацію українського журналу «Краєзнавство» (оп. 6, спр. 8591), що містить листи різних відомств – Центрального Бюро краєзнавства, Українського краєзнавчого комітету про збір матеріалів і відомостей для видання другого номеру журналу «Краєзнавство» та рекомендації цього часопису для шкіл соцвиху. Так, у рецензії Державного науково-методологічного комітету зазначалося, що «... розглянувши Ваш (Українського комітету краєзнавства – Л.В.) періодичний журнал «Краєзнавство» визнає за потрібне відкласти питання про рекомендацію його для шкіл, оскільки журнал не має ще досить сформованого змісту»².

Справа «Протокол наради при Мелітопольській окрполітосвіті про стан та перспективи розвитку краєзнавчої роботи в окрузі і листування з Одеською комісією краєзнавства про збирання фольклорного матеріалу і видання робіт з питань краєзнавства» (оп. 6, спр. 8592), що вміщує відомості про листування Одеської комісії краєзнавства при Українській Академії наук з Укрнаукою з проханням надати їй грошову допомогу на друкування «Вісника Комісії краєзнавства» № 4–5, для якого комісією зібрано науково-дослідного матеріалу на

шістнадцять друкованих аркушів. Також комісія висловлювала прохання звернути увагу на те, що «... вона працює вже п'ятий рік, видрукувала три числа «Вісника» на суму 2100 карбованців і одержала на це державної допомоги лише 650 карбованців. Ніяких організаційних заходів Комісія не оплачує, і всі гроші що є в її розпорядженні йдуть виключно на оплату друкування»³.

Ця ж справа містить протокол засідання при окрполітосвіті, що описує перебіг обговорення питань краєзнавчої роботи в Мелітопольській окрузі. Заслухавши доповідь В. Курило «Сучасний стан та перспективи розвитку краєзнавчої роботи в окрузі», члени засідання констатували, що краєзнавча робота на Мелітопольщині проводиться науково-краєзнавчим товариством при Ново-Олександрійській трудшколі Вознесенського району досить інтенсивно. Це викликало схвалення учасників обговорення.

Серед архівних матеріалів нами віднайдені відомості про запровадження краєзнавства у навчально-виховний процес і педагогічних технікумів: «Учебный план школьных отделений педагогических техникумов предусматривает внедрение краеведческих элементов во все стороны учебной работы на протяжении всего курса педтехникума... Эти задачи достигаются введением краеведческих моментов в целый ряд учебных предметов»⁴. Етнографічною комісією при Всеукраїнській Академії наук відзначено викладачів педагогічних ВНЗ П. Старобільського та П. Тихоновича за особливі заслуги у розвитку краєзнавства і, зокрема, у справі збирання для Всеукраїнської Академії наук фольклорних матеріалів. Народний комісаріат освіти, зі свого боку, приєднуючись до привітань, відзначив плідну роботу викладачів та висловив сподівання, що й інші співробітники педагогічних закладів братимуть активну участь у забезпеченні Всеукраїнської Академії наук новими матеріалами краєзнавчого характеру.

Справа «Протокол і виписки з протоколів наради Ради Волинського наукового товариства краєзнавства з представниками від різних установ і організацій округу та засідання президії Житомирської міськради про покращення стану наукової книгозбірні при Волинському державному музею та залишення її в м. Житомирі. Положення про «Кабінет по вивченню Шевченківщини» при окрмузеї. Листування з Управлінням Головополітосвіті і Укрнаукою про організацію тимчасових краєзнавчих бюро при Радах музеїв,

організацію краєзнавчої роботи в селянських будинках, хатах-читальнях, трудшколах» (оп. 4, спр. 8593) (1926–1930), що являє собою зібрання протоколів та виписок з протоколів засідань Ради Волинського наукового товариства краєзнавства, де брали участь представники різних установ та організацій округи; протоколів та виписок з протоколів засідань президії Житомирської міськради, де обговорювалося питання про поліпшення стану наукової бібліотеки при Волинському державному музеї та про необхідність залишити її в м. Житомирі. В цій же справі – Положення про «Кабінет вивчення Шевченківщини», який функціонує при Черкаському окрмузеї; листування з Управлінням Головополітосвіти та Укрнаукою про організацію тимчасових краєзнавчих бюро при краєзнавчих музеях, організацію краєзнавчої роботи в селянських будинках, хатах-читальнях, трудшколах: «Моменти краєзнавчої роботи повинні собі знайти належне місце в роботі сельбудинків і трудшкіл. Краєзнавча робота не є лише монополією поодиноких вчених осіб»⁵.

Справа «Протоколи засідань та положення про Український комітет краєзнавства (УКК). Статути місцевих краєзнавчих товариств та відомості Київської комісії краєзнавства про її діяльність за 1923 рік» (оп. 6, спр. 8594) – це документи, які розкривають роботу Українського комітету краєзнавства та краєзнавчих товариств, такими є насамперед статути місцевих краєзнавчих товариств: Немеричанського (працювало під постійним науковим керівництвом Українського комітету краєзнавства при Упрнауки, Кабінеті вивчення Поділля та Вінницькій філії Всенародної бібліотеки України при Всеукраїнській Академії наук) і Корсунського; звіт Київської Комісії краєзнавства при Всеукраїнській Академії наук за 1923 р.; анкета для обліку краєзнавчих організацій; доповіді краєзнавців на Першій Всеукраїнській краєзнавчій конференції.

Справа «Матеріали про організацію і діяльність Українського комітету краєзнавства (положення, протоколи, виписки з протоколів, доповідь, листування)» (оп. 6, спр. 8595), що зберігає – положення про Український комітет краєзнавства; статут краєзнавчого товариства; проект видання журналу «Краєзнавство»; орієнтовні плани роботи на наступні роки; положення про мережу кореспондентів Українського комітету краєзнавства; звіти про роботу Українського комітету краєзнавства; протоколи та виписки з протоколів засідань Українського комітету краєзнавства, до-

повіді та листування членів Українського комітету краєзнавства з Укрнаукою, краєзнавчими товариствами та інше.

Справа «Листування з Всенародною бібліотекою України при ВУАН, Всеукраїнським товариством культурного зв'язку з закордоном про скликання I-го Всеукраїнського краєзнавчого з'їзду в м. Сімферополі і надсилку відомостей про краєзнавчу роботу наукових бібліотек» (оп. 6, спр. 8596), що збрала повідомлення про організацію та проведення Всеукраїнських краєзнавчих з'їздів та нарад у містах Сімферополі та Костромі.

Справа «Учбові програми для шкіл старшого концентру. Листування з дослідно-педагогічними інститутами і станціями, інспектурами народної освіти, Держвидавом України, видавництвом «Народний учитель» та іншими про складання, друкування, надсилку та розгляд учбових програм і планів» (оп. 6, спр. 8853) (1928–1929), що увібрала в себе листування Наркомосвіти з Програмною комісією Держнаукуметодкому про ґрунтовний перегляд та переробку навчальних планів та програм I і II концентрів трудшколи, оскільки «... потреба в ґрунтовному перегляді програм та планів виникла через те, що всі попередні видання їх для трудшколи... криють в собі багато моментів, котрі надалі гальмують піднесення й удосконалення педагогічного процесу та не забезпечують застосування його до потреб соціалістичного будівництва»⁶. Тут же представлені вже розроблені навчальні плани для I та II концентрів сільських та міських трудшкіл на 1929–1930 навчальний рік.

Справа «Учбові програми для 5–7 класів семирічної трудшколи» (оп. 6, спр. 8854), яка містить відомості про перевірку науковим педагогічним комітетом Упрсоцвиху навчальних програм для 5–7 класів семирічної трудшколи: «Програми ці зараз перевіряються, до них складаються пояснювальні записки й після затвердження в Держнаукуметодкомі будуть спішно надруковані й надіслані»⁷.

У справі «Матеріали про перебудову програм шкіл соцвиху молодшого та старшого концентрів (резолуції, протоколи, зауваження, плани, листування)» (оп. 8, спр. 534) ми знайшли документи про перегляд та складання на 1929–1930 навчальний рік нових програм для шкіл соцвиху I та II концентрів; листування окрметодкомів інспектури народної освіти з Держнаукуметодкомом (листи до Програмної комісії, яка займалася переглядом та вдосконаленням програм) щодо змін у програмах I та II концентрів, що містить вказівки на недоліки старих програм та пропозиції до но-

вих; про залучення вчителів м. Харкова до складання нових програм; звіти відділів освіти про запровадження у школах округи комплексних програм та проведення навчання за ними.

Опис 9 у справі «Матеріали щодо обговорення учбових програм для шкіл соцвиху (листи вчителів та газета «Виробнича думка»)» (оп. 9, спр. 470) (1929) представляє матеріали щодо обговорення навчальних програм для шкіл соцвиху, а саме, відгуки вчителів стосовно переробки та вдосконалення навчальних програм. Більшість учителів вважали, що «комплексні програми не відповідають часу, а навчальний матеріал не завжди можна пов'язати з життям: дещо зайве, а дечого не вистачає»⁸. Майже всі у своїх відгуках погоджуються з думкою, що навчальні програми треба змінити та скласти єдиний робочий план для всіх шкіл. Така дискусія широко обговорювалася на сторінках періодичного видання «Народний учитель» та «Виробнича думка».

У 10 описі справи «Протоколи засідань бригади по розгляду підручників для шкіл соцвиху (оригінали і копії) та рецензії на підручники» (оп. 10, спр. 357) (1931 р.) ми віднайшли протоколи засідань бригади з розгляду підручників для шкіл соцвиху. Це було пов'язано з прийняттям постанови ЦК ВКП (б) від 5 вересня 1931 року «Про початкову та середню школу», яка вказувала на недоліки в організації навчально-виховної роботи та висловлювала вимогу негайно переглянути навчальну літературу, привести її у відповідність з цілями і завданнями радянської загальноосвітньої школи. Ця справа містить також Постанову методсектору про перегляд та рецензування підручників для шкіл соцвиху, в якій зазначається: «Щоб забезпечити швидкий перегляд і візування підручників Соцвиху, забезпечити ідеологічну й методологічну витриманість» створюється спеціальна бригада з перегляду підручників⁹. Завдання бригади було досить складним – перевірити, чи відповідає навчальна література визначеним партією вимогам. Після прискіпливих вичитувань члени бригади мали писати рецензії.

У справі «Матеріали про популяризацію та виконання постанови ЦК ВКП(б) «Про початкову та середню школу» районними відділами народної освіти і школами України (протоколи, резолюції, доповіді, доповідні записки, плани, відомості)» цього ж опису (оп. 10, спр. 431) зберігаються документи про виконання районними відділами освіти і школами України постанови ЦК ВКП (б) від 5 вересня 1931 року «Про початкову та середню школу», в якій були визначені основні «хиби» комплексних програм (переобтяження навчальним матеріалом; недостатність і навіть відсутність зв'язку між окремими програмами). Крім цих документів, справа містить доповідну записку Народного комісаріату освіти УСРР до Раднаркому УСРР про виконання цієї постанови, в якій описуються вже проведені перші заходи в напрямі проголошених змін, а саме: розроблено нові програми для шкіл з точно визначеним обсягом загальноосвітніх і політехнічних знань; у програмах визначено коло систематизованих знань для кожного року навчання з усіх предметів; розроблена тематика методичних матеріалів на допомогу вчителю; організовано виготовлення книжок для вчителів і учнів.

Постанова Ради народних комісарів УСРР від 19 червня 1933 року про виконання у навчальних закладах УРСР постанови Центрального виконавчого комітету УРСР про навчальні програми і режим у вищій школі та технікумах, листування з вузами, обласними відділами народної освіти про підготовку до навчального року в школах соцвиху, забезпечення вчителів роботою, складання та затвердження навчальних програм – ці документи містяться у справі «Постанови Раднаркому УРСР від 19 червня 1933 р. про виконання в учбових закладах УРСР постанови ЦВК УРСР про навчальні програми і режим у вищій школі та технікумах, листування з ВУЦВКом, вузами, обласними відділами народної освіти про підготовку до навчального року в школах соцвиху, забезпечення вчителів роботою, складання та затвердження учбових програм» (оп. 11, спр. 36).

Отже, у 166 фонді Центрального Державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України) зберігаються численні документи, які містять відомості про створення єдиної трудової школи, запровадження краєзнавства у навчально-виховний процес шкіл та вищих навчальних закладів, особливості підготовки вчителя до краєзнавчої роботи, розвиток та поширення краєзнавчого руху тощо.

Отже, у 166 фонді Центрального Державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України) зберігаються численні документи, які містять відомості про створення єдиної трудової школи, запровадження краєзнавства у навчально-виховний процес шкіл та вищих навчальних закладів, особливості підготовки вчителя до краєзнавчої роботи, розвиток та поширення краєзнавчого руху тощо.

Джерела та література

1. До заступника Наркома Освіти Я.П. Ряппо. До зав. Укрнаукою Озерського Ю. // ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 8590, арк. 13.
2. Листування Держнаукметодкому з Українським комітетом краєзнавства // ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 8591, арк. 2.

3. До зав. Укрнауки т. Озерського // ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 8592, арк. 4.
4. Краеведение на школьных отделениях педтехникумов // ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 8592, арк. 9.
5. До Упрнауки // ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 8593, арк. 4.
6. Про розгортання кампанії по обговоренню програмових питань масової школи // ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 8853, арк. 34.
7. До Окрметодкому при Інспектурі Наросвіти // ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 8854, арк. 2.
8. Єдиний робочий план // ЦДАВО України, ф. 166, оп. 9, спр. 470, арк. 22.
9. Постанова методсектору від 21/І-31 року по перегляд та візування підручників для шкіл Соцвиху // ЦДАВО України, ф. 166, оп. 10, спр. 357, арк. 13.

Людмила Войтова

Архивная база исследования развития школьного краеведения в общеобразовательных учебных заведениях Украины (20–30-е года XX столетия)

В статье раскрыта архивная база исследования развития школьного краеведения в общеобразовательных учебных заведениях Украины в 20–30-е года XX столетия; проанализированы малоизвестные и неизвестны документы Центрального государственного архива высших органов власти и управления Украины.

Ключевые слова: школьное краеведение, развитие, общеобразовательные учебные заведения, краеведческое движение, учебно-воспитательный процесс.

Ludmila Voitova

Archival base of the research of school regional studies development in Ukrainian comprehensive educational establishments (20-30-s XX century)

Archival base of the research of school regional studies development in Ukrainian comprehensive educational establishments in 20-30-s XX century was described; little known and unknown documents of Central state archive of supreme authorities and Ukraine management were analyzed.

Key words: school regional studies, development, comprehensive educational establishments, regional studies movement, educational process.

УДК 372. 48: 37. 017

Інна Ткачівська (м. Івано-Франківськ)

ТУРИСТИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ»

У статті обґрунтовано доцільність вивчення дисципліни «Туристичне краєзнавство» студентами спеціальності «Фізичне виховання».

Ключові слова: туристичне краєзнавство, фахівець фізичного виховання.

Постановка проблеми. Забезпечити Україні входження в європейську і світову освітню спільноту як рівноправного члена можливо за умов оптимізації навчально-виховного процесу та підвищення рівня професійної підготовки майбутніх вчителів. Значний потенціал для реалізації завдань основних нормативних документів, що регламентують розвиток освіти в нашій

країні на сьогоднішній день, має краєзнавство та краєзнавча робота.

Як відомо, саме краєзнавство є тим стрижнем, який забезпечує зв'язок виховання і навчання української молоді з суспільним життям. Краєзнавчі студії є тим засобом, який пробуджує в школярів любов до рідного краю, до своєї Вітчизни, історії, культури, традицій і звичаїв.